

Od velké bitvy u Lodže přes zimní ofensivu Hindenburgovu na Mazurských jezerech až k porážce 10. ruské armády v Augustovských lesích.

V této své studii pojednávám o bitvě, pro obě bojující strany velmi charakteristické, následující krátce po bitvě lodžské v r. 1914, opět ve Východním Prusku na známé linii jezer Mazurských, kde již v září byla Rusy jedna velká bitva svedena a prohrána.

Chci však děj této bitvy, průběhem právě tak instruktivní jako bitvy svedené na jezerech v září, navázati na velkou bitvu u Lodže, aby se čtenáři dostalo celkového přehledu o zápase na severozápadním ruském bojišti, počínajíc nástupovým plánem (VR. 1925, čís. 2), bitvou u Gumbinnen, Tannenbergem, Mazurskými jezery, Ivangorodem, Varšavou, Lodží (VR. 1925 č. 7—8, 1926, č. 1, 2, 3 a č. 11, 12) až po druhou bitvu u Mazurských jezer v únoru 1915 končící porážkou Rusů v Augustovských lesích.

I.

Po bitvě u Lodže ustoupily armády severozápadní fronty, jimž velel generál Ruzskij, známý již svou nerozhodností, pod tlakem nepřitele k Varšavě na všeobecnou linii řek Bzury a Ravky až po řeku Pilici, jež byla rozhraničením s jihozápadní frontou generála Ivanova, majícího na svém pravém křídle 4. armádu pod velením gen. Everta.

Na pravém křídle severozápadní fronty byla 10. armáda gen. Siverse, která po těžkých bojích dosáhla na sklonku roku 1914 všeobecné čáry táhnoucí se podél Mazurských jezer a řeky Angerapu (viz náčrt 1).

Tato armáda, podporovaná 1. armádou, měla v září 1914 v době Hindenburgovy ofensivy k Visle virtnouti podle úmyslu ruského vrchního velitelství do Východního Pruska, dosíci linie Mazurských jezer a odtud chrániti pravý bok manévrujících armád na západním břehu Visly.

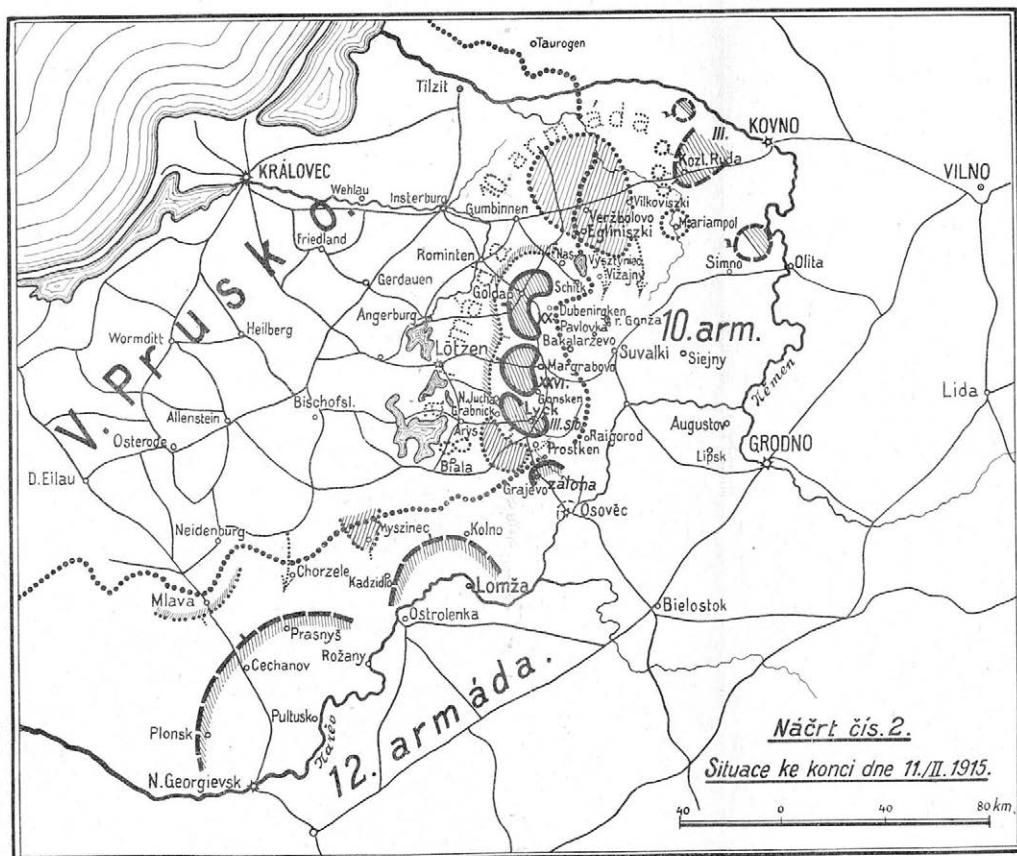
Skupina manévrujících armád měla vpadnouti do levého boku celé Hindenburgovy sestavy a zahrnati ji k řece Odře a konečně za státní hranice.

Před začátkem Hindenburgovy ofensivy k Visle proti 10. a 1. armádě stály na linii Sieiny—Leipuny a v prostoru Suvalky—Augustovo zbytky vítězné 8. něm. armády, která po odeslání většiny svých vojsk k posile Hindenburga měla za úkol, majíc jen dva armádní sbory (5 divisí pěchoty a 1 divisi jezdeckta) pod velením gen. Schuberta chrániti říšské hranice Východního Pruska.

Dne 26. září zahajuje Schubert demonstrativní ofensivu, aby upoutal 1. a 10. armádu, ježto se obával, že její části budou převezeny na západní břeh Visly proti Hindenburgovi.

Avšak ráznou protiofensivou Rusů, jsoucích v značné přesile, byla Schubertova skupina zatlačena a Rusové se znova poněkud dostali až na hranice.

Dosaženého úspěchu chtěl ihned využiti gen. Ruzskij, nařídív dne 6. října další postup obou armád do Východního Pruska, leč i tentokrát s úplným nezdarem pro ruské velení. Akce obou armád nebyla nikým řízena, útok jejich sborů se rozpadl na množství jednotlivých místních operací, vzájemně nespojených, takže obě armá-

dy utrpěly během několika dní tak ohromné ztráty, že velitel fronty byl nucen ofensivu zastavit a rozbité armády znova stáhnouti zpět na Němen k uspořádání a doplnění počtů.

Ale i Němci byli útokem dvou ruských armád tak silně otřeseni, že i gen. Schubert, maje svou situaci za kritickou, téměř v téže době nařídil ústup všech svých roztroušených sil na obrannou čáru Mazurských jezer.

Mezitím zastavila 2. a 5. ruská armáda Hindenburgovu ofensivu k Visle, dobyla místních úspěchů na řece Ravce a Skerněvce, takže velkokníže Nikolaj Nikolajevič zamýšlel již definitivně vtrhnouti do Slezska.

K zabezpečení této budoucí velké ofensivy nařizuje sloučiti 1. a 10. armádu v jednu novou armádu pod čís. 10 a pod velením generála Siversa a mezeru mezi touto armádou a řekou Vislou vyplnit druhou novou armádou označenou čís. 1 a utvořenou z několika čerstvých sborů pod velením gen. Rennenkampfa. Tato armáda měla se soustřediti v prostoru Cechanov—Plonsk.

Dne 27. října pokračují ruské armády na západním břehu Visly v ofensivě proti Hindenburgovi, který již nemůže zdržeti různé útoky Rusů, a maje před sebou pevnou ruskou frontu a při tom nedostatek záloh zahajuje ústup k říšským hranicím.

Po několikadenním pronásledování ustupujících Němců zastavuje však velkokníže Nikolaj Nikolajevič armády severozápadní fronty ženoucí se k Wartě, obává se, aby nebyl v svém boku napaden německým protimanévrem z Vých. Pruska. — Z téhož důvodu nařizuje jako preventivní opatření 10. armádě, podporované z jihu novou armádou gen. Rennenkampfa, ihned vtrhnouti do Východního Pruska, dobýti pásma Mazurských jezer, dosáhnouti pak dolního toku Visly a odtud chrániti další ofensivu hlavních ruských sil do Slezska.

Na základě tohoto rozkazu zahajuje gen. Sivers 29./10. s patnácti a půl pěšími a osmi jezdeckými divisemi z prostoru Wladislavovo—Lomža svůj postup přes hranice, ale vázán nařízeními gen. Ruzského, nepřipouštějícího ze směru jižního žádných bočných aneb obchvatných manévrů západně od Mazurských jezer z obavy před opakováním se nešťastné kombinace Samsonov—Rennenkampf v srpnu 1914 a nemaje dostatek střeliva zastavuje téhož dne po nepatrných úspěších svou ofensivu.

Mezitím dochází k rozporům mezi veliteli obou front, t. j. gen. Ruzským a Ivanovem, ježto každý navrhoval velkoknížeti jako vrchnímu veliteli své plány. — Byl to hlavně gen. Ivanov, který nemohl pochopiti význam ofensivy na západním břehu Visly do Slezska, poněvadž se domníval, že cesta na Berlín vede jen přes poražené Rakousko-Uhersko.

Neustálé spory, nesouhlas vedoucích činitelů, nejistota a nerozhodnost vrchního velitelství, nemohoucího definitivně se rozhodnouti ani pro pokračování v ofensivě ani pro její definitivní zastavení, mělo v zápětí ohromnou ztrátu času. — Všeho toho využívá ihned v těžké situaci se octnuvší gen. Hindenburg zahájením protiofensivy do pravého boku postupujících ruských armád směrem na Lodž.

Touto neočekávanou akcí ustupujících Němců dochází k velké bitvě u Lodže, které se zúčastnily největší kapacity německého velkého generálního štábu a která konečně, jak je známo, dopadla celkem nerozhodně pro obě bojující strany.

Tato krátká rekapitulace událostí vyjasní snad lépe čtenáři celkovou situaci, která se vyvinula po bitvě u Lodže, hlavně v prostoru severně Visly, t. j. na pravém křídle velké skupiny armád tak zvané severozápadní fronty.

V době lodžské bitvy, která začala 18. listopadu, pokračovala 10. ruská armáda v své ofenzivě do Východního Pruska, tlačíc postupně německá vojska, která kladla všude houževnatý odpor, protože byla vybavena značným počtem dělostřelectva a střeliva.

Ke dni 28. listopadu, t. j. jeden den před tím, kdy se končí velká bitva u Lodže, dosáhla 10. ruská armáda všeobecné čáry Mallwischken—prostoru východně od Gumbinnen—řeky Angerapy—Mazurských jezer—Bialy, kde narazila na silně opevněné nepřátelské posice, znemožňující další postup.

Proti šestnácti ruským pěším divisím 10. armády bylo zde v té době pět až šest německých divísí, a to výhradně zeměbrany a domobrány (podle zpráv získaných zpravodajskými orgány 10. armády).

Nepřátelské posice byly velmi dobře opevněny a jich dobytí vyžadovalo především značného počtu těžkého dělostřelectva, kterým gen. Sivers téměř vůbec nedisponoval.

Situace Rusů přes zdánlivou přesilu nebyla závidění hodná. Ohromné ztráty během neustálých těžkých bojů nebyly doplňovány, takže na normální počet scházelo již na 70.000 lidí, bažinatá krajina ztěžovala veškeré zásobování, trény za ohromných potíží pohybovaly se rychlostí pouhého čtvrt km za hodinu, jedno lehké dělo vyžadovalo potahu 10 až 12 koní atd. a konečně nerozhodně ukončená bitva u Lodže vyžádala si přesun volných záloh do prostoru Varšavy.

Velitel severozápadní fronty však důtklivě žádal od velitele 10. armády dobytí německých posic na Mazurských jezerech, a na jeho hlášení o těžké situaci armády a prosbu o dělostřeleckou podporu vůbec nereagoval, obviňuje gen. Siverse z nečinnosti.

Gen. Sivers podniká konečně několik místních akcí k poražení německého obranného postavení, což však vede jen k dalšímu rozšiřování fronty na sever, postrádajícímu jakéhokoli taktického úspěchu.

Koncem ledna 1915 dosáhla fronta armády již 160 km, sahajíc od Sudargi až k Johannisburku.

Toto rozložení 10. armády se podobalo sestavě, kterou měl gen. Rennenkampf před začátkem první bitvy na Mazurských jezerech, s tím však rozdílem, že gen. Rennenkampf měl své severní křídlo posunuto až k řece Dejme a chráněné zálivem Kuronským (Kurisches Haff), ale měl za ním i dvě záložní divise. Jeho jižní bok chránily tři sbory tehdejší 10. armády v prostoru Lyck—Osověc—Lomža.

Armáda gen. Siverse byla rozložena, zvláště na severu, způsobem tak zvaným kordonním, majíc na křídlech převážně záložní jednotky, ale postrádajíc jinak jakýchkoli záloh.

Armádní sbor na pravém křídle, který se opíral o Němen, měl v záloze jen několik praporů pěchoty.

Velitelství 10. armády očekávalo rozhodné akce spíše v prostoru Lötzen—Johannisburg a umístilo se z téhož důvodu v Marggrabovo blíže k svému levému křídlu. K ochraně pravého křídla armády byl do prostoru Taurogen posunut smíšený oddíl gen. Apuchtina (p. pl. 269, jeden dělostřelecký oddíl, technická rota, 11 eskadron a šest hraničářských pěších sotní).

Mezi 10. a 1. ruskou armádou, která se svým křídlem byla západně od Varšavy na západním břehu Visly, soustřeďovala se koncem

ledna 1915 nově postavená 12. armáda pod velením gen. Pléve, která se měla skládati ze tří armádních sborů (I. turk., IV. sib. a XV. armádní) a 76. a 77. pěší divise.

Pět jezdeckých brigád na levém křídle armády mělo čelit směrem proti Toruni, zatím co dvě jezdecké divise na opačném křídle udržovaly spojení s 10. armádou.

Proti 12. ruské armádě byly nepřátelské jezdecké prvky podporované pěchotou a menšími částmi domobrany.

Neobyčejné zhuštění armád na levém břehu Visly, kde na příklad jeden důležitý úsek 10 km široký byl obsazen 11 divisemi pěchoty (k protiútoku na Volju Šidlovskou), svědčí o důležitosti, kterou kladlo ruské velení na udržení přístupu k Varšavě stůj co stůj.

K usnadnění situace armád severozápadní fronty na levém břehu Visly, kam Němci neustále útočili v úmyslu zahrnutí je na samu Vislu, zamýšlel gen. Ruzskij zahájit kolem 20. února na severu ofensivu společně s 10. a 12. armádou ve směru dolního toku Visly, aby tím donutil nepřítel odeslat část svých sil z levého břehu Visly proti 10. a 12. armádě, čímž by byla německá sestava na Bzuře a Ravce zeslabena.

Avšak pravé křídlo 10. armády bylo daleko vzadu, jsouc již částečně nepřítelem, který už v prosinci po vniknutí do lesa dobyl Lasdennen, obhvaceno. — Tato okolnost byla velmi nepříznivá pro předpokládaný manévr, protože velitel fronty ještě v době před zahájením ofensivy nařídil posunouti pravé křídlo z lesních močálů, které se táhly podél obou břehů řeky Szeszuzy, alespoň na řeku Inster, jež byla vhodnou výchozí základnou pro útok tohoto křídla.

Vyplnění této úlohy, k jejímuž provedení byly obětovány poslední zálohy III. armádního sboru, vyžádalo si nové značné oběti. Situace na tomto křídle zůstala až do zahájení rozhodných bojů nezměněna.

Mezitím co pozornost velitelství severozápadní fronty byla upoutávána neustálými boji před Varšavou, došlo německé velení k názoru, že zde na Visle je již těžko hledati nějakého rozuzlení. — Ježto však seskupené zde hlavní ruské síly nejevily obzvláštních útočných úmyslů, bránice se na druhé straně až do vyčerpání všech sil, rozhodlo se německé vrchní velení poutati i nadále ruské armády na západním břehu Visly a zničit 10. ruskou armádu ve Východním Prusku využitím jejího izolovaného postavení.

Koncem ledna a začátkem února převážejí se urychleně do Východního Pruska XXI. armádní a nově postavené XXXVIII., XXXIX. a XL. záložní sbory, které současně s vojsky, která tam byla pod gen. Belowem, utvořily dvě nové armády, a to: 8. armádu gen. Belowa, skládající se z I. armádního sboru, XL. zál. sboru, 3 záložních divisí, 1. a 10. zeměbran. divise, 5. pěší brigády, 4. jezdecké divise, 3. jezdecké brigády a posádky Lötzeny, a 10. armádu gen. Eichhorna, složenou z XXI. armádního sboru, z XXXVIII. a XXXIX. zál. sboru, z 5. zál. gard. brigády, ze zeměbranecké divise z Královce, z posádky z Tilzitu a z 1. jezdecké divise.

Celkem bylo nyní Němců takto ve Východním Prusku soustředěných kolem 250.000 bodáků.

Úloha obou armád, jejichž velitelem byl ustanoven gen. Hindenburg, byla vyjádřena v těchto slovech: „Nichts geringeres als die Vernichtung der gesamten 10. russischen Armee“, ovšemže osvědčeným již způsobem, t. j. hlubokým obchvatem obou jejích křídel.

Stáb Hindenburgův, dlejší dosud v Poznani, přemísťoval se rychle do Insterburku.

Jest jisto, že gen. Hindenburg, jemuž tato operace byla svěřena, neměl zvláštních potíží s řešením svěřené úlohy, poněvadž měl před sebou téhož nepřítele, kterého již dvakrát a jednou dokonce na týchž Mazurských jezerech obdobným způsobem porazil.

Dne 28. ledna rozesílá Hindenburg svou základní direktivu, vyjadřující jeho myšlenku manévru proti Rusům: „10. armáda postupuje svým levým křídlem ve směru Tilzit—Vilkoviszki k obchvatu severního křídla nepřítele. — Královecká zeměbranecká divise 10. armády a levé křídlo 8. armády poutají nepřítele útokem na frontě; pravé dříldlo 8. armády postupuje na Arys, Johanniskurk a jižně.“

Direktiva zajisté velmi jednoduchá, přes to však úplně odpovídající všeobecné situaci na obou stranách. Obchvatem severního ruského křídla nejenomže mohli býti Rusové snadno přinuceni vykliditi Východní Prusko, což bylo znova požadováno celým veřejným míněním Německa, byla by však tímto úspěchem ohrožena i celá ruská sestava v prostoru varšavském.

Severní bok Hindenburgova křídla se opíral o značnou překážku řeku Němen a byl tak chráněn od eventuálních protiakcí Rusů do svého boku.

Volba Hindenburgova útoku s hlavním úsilím proti severnímu křídlu Rusů je zcela pochopitelná nejenom proto, že toto křídlo bylo již Němci částečně obchváčeno, ale hlavně, že se III. ruský sbor, který byl na křídle 10. armády, neustálými útoky k vyrovnání fronty tak vyčerpával, že každá větší akce na tomto křídle byla již předem zajištěna. — Kromě toho bylo pravé křídlo III. ruského sboru chráněno jezdeckem, které bylo příliš pohyblivou zbraní pro pevnou ochranu boku pěchoty a pro členění nepřátelským obchvatným akcím.

Zpravodajská služba všech ruských velitelství až po vrchní velitelství, toto velitelství nevyjímajíc, pracovala velmi nedostatečně, ježto jí nebylo vůbec nic známo o přesunech, které po dobu téměř dvou týdnů provádělo německé velení.

Jediné tím se dá vysvětliti, že v téže době, kdy Německo zesiluje a utužuje své ohromné síly ve Východním Prusku, zeslabuje vrchní ruské velení svou již beztoho slabou a roztaženou 10. armádu, ba ještě dne 26. ledna odesílá celý armádní sbor (XXII.) ze svazku 10. armády k zesílení jihozápadní fronty v Haliči, zatím co gen. Sivers jako armádní velitel disponoval jen jediným plukem pěchoty, armádního zálohou.

Teprve 5. února, dva dni před zahájením Hindenburgovy ofensivy, bylo zjištěno z psaní nalezeného u padlého Němce, že se koná nějaké přeskupení k vytlačení 10. armády z Východního Pruska.

Veškerý zájem vrchního velení, jakož i velitele severozápadní fronty byl neustále upoután na západní břeh Visly, jakož i na směry od Toruně a Mlavy, odkud byly očekávány nové výpady nepřítele po jeho neúspěchu na západním břehu Visly.

Situace obou stran před zahájením Hindenburgovy ofensivy je znázorněna na náčrtku 1.

7. února po strašné sněhové vichřici v celém Východním Prusku, v níž byly zaváty veškeré cesty do výše až jednoho metru a umožněn nepozorovaný poslední přesun německých vojsk, zahajuje Hindenburg svou novou velkou ofensivu útokem od Johanniskurských lesů proti jižnímu křídlu 10. ruské armády.

Slabá dopředu posunutá skupina gen. Omeljanoviče nemohla v prostoru Johanniskurku zdržeti nápor celého nepřátelského sboru,

byla nucena již dne 8. února ústupovým bojem od Johannisburku couvnouti k Bialé, byla obchváćena, obklíčena a téměř úplně zničena.

Nepatrné zbytky této skupiny se zachránily ústupem ve směru k pevnosti Osovci. — Tím se stalo, že již 9. února nebylo jižní křídlo 10. armády nikým chráněno a velitel armády nemaje po ruce dostatečných záloh, nemohl již včas situaci zachrániti.

K zvětšení efektu své velké demonstrace u Johannisburku nařídil gen. Hindenburg ofensivní činnost svých slabých prvků rozložených mezi Myszincem a Mlavou i proti východnímu křídlu 12. ruské armády, ty pak současně s postupem XL. záložního sboru zahájily útok od Myszince a Chorzele ve všeobecném směru na jih. — Takovýmto počínáním upoutává gen. Hindenburg veškerou pozornost gen. Ruzského, který nyní byv již definitivně přesvědčen o úmyslu Němců obejítí varšavskou skupinu postupem k Narevu, zesiluje vojska 12. armády jsoucí v prostoru Lomže, částmi ze směru na Mlavu, XXVII. armádní sbor odesílá z Bloně do Prasnyše a velitelům 1. a 5. armády nařizuje ihned odeslati po jednom armádním sboru do prostoru Lomža—Ostrolenka. Gardu, soustředěnou ve Varšavě, diriguje urychleně rovněž do Lomže.

II.

8. a 9. února se začíná obchvatný manévr severního křídla 10. německé armády, která s třemi sbory vedle sebe, na frontě asi 15 km, útočí celý den a noc a tlačí severní křídlo třetího ruského armádního sboru od řeky Szesupy ve směru jihovýchodním.

Hlášení gen. Epančina, velitele III. armádního sboru, který zjistil během boje přítomnost značných čerstvých německých sil, a to půl třetího německého armádního sboru, nebylo bráno vážně ani gen. Siversem ani gen. Ruzským, ježto první byl upoután událostmi u Bialé, kde jeho bok byl úplně obchváćen, kdežto druhý považoval ještě neustále situaci u Varšavy nebo Lomži a Ostrolenky za mnohem důležitější.

10. února dobývá pravé křídlo 8. německé armády postupem ve směru na východ již prostoru západně od Prostken—Grajevo, zatím co severní křídlo 10. německé armády úplně porazilo celý III. ruský armádní sbor, který se v noci na 11. února dal na panický ústup ke Kovnu a k Mariampoli. Krutý mráz a hluboký sníh znesnadňoval beztoho kritickou situaci zbytků III. armádního sboru, který ztratil v několika dnech úplně schopnost k dalšímu odporu.

Mezitím gen. Eichhorn, přenechav pronásledování III. sboru jezdeckvu, otočil se svou útočnou skupinou na jih a začal obklíčovati pravé křídlo XX. armádního sboru.

Tuto situaci pravého křídla hlásil v poledne dne 10. února jak gen. Sivers, tak i jeho náčelník štábu gen. Budberg velitelství sev.-záp. fronty s návrhem ustoupiti se zbývajících třemi armádními sbory 10. armády na linii Rajgorod—Suvalky bez ohledu na III. armádní sbor, s kterým nebylo lze již pro boj počítati, a tím odpoutati se od nepřítele, který ohrožoval již XX. armádní sbor, avšak gen. Ruzskij nechtěl na takový ústup bez boje přistoupiti. — Nehledě na ztráty všech trénů středu a pravého křídla 10. armády, jež by měl takový ústup v zápětí, neuznával, že by celá armáda nebyla s to nepříteli v jeho postupu konečně zastaviti.

Ale již ve 13 hod. téhož dne (10. února) telegrafuje náčelník štábu severozápadní fronty gen. Siversovi toto:

„Protože prostor Prostken—Grajevo jest již Němci obsazen a dá

se očekávají jejich další postup k Augustovu a proto, že dosud nejsou ještě přesné zprávy od gen. Epančina, můžete jednati podle situace. Mějte však na zřeteli, že postup Němců musí býti děj se co děj zadržen, a to nejdále na čáře Osovec—Augustov—Siejny—Kovno, s křídly armády opřenými o pevnosti.

Augustov udržujte stůj co stůj, rovněž i Suvalki, abyste měl výhodnou výchozí základnu pro pozdější rozhodnou protiofensivu současně s vojsky soustředěvanými v okolí Lomží.

Na základě tohoto telegramu rozhodl se velitel 10. ruské armády stáhnouti dosud dva nedotčené sbory pravého křídla na východ a nařizuje telegraficky XX. armádnímu sboru ustoupiti během dvou dní na linii Vižajny—Bakalarzevo a XXVI. armádnímu sboru do prostoru Margrabovo—Gonsken. — Od XX. armádního sboru žádal jednu pěší divisi jako armádní zálohu. — Ježto velitel armády věděl, že prostor mezi rybníkem Vysztynec a Romintenským lesem nebyl nikým obsazen, čehož nepřítel mohl dobře využití, nařídil současně odeslati do tohoto prostoru jednu pěší divisi od XX. sboru. — Ústup XX. armádního sboru z goldapské posice byl nařízen v noci na den 12. února. — Na základě téhož rozkazu rozhodl se gen. Bulgakov, velitel XX. armádního sboru, především zabezpečiti své severní křídlo svou nejspolehlivější 27. pěší divisi, a to obsazením prostoru východně od Romintenského lesu mezi Vysztyniecem a Nassaven, kterýžto prostor byl již k večeru a během noci na 12. února pevně zajištěn. Zbývající divise sboru ustupovaly současně na jih od Romintenského lesu do prostoru Schittkehmen—Dubeningken.

Ustupující jednotky nepřítel nepronásledoval.

Dne 11. února vydává gen. Ruzskij svou direktivu (čís. 7562) ke koordinaci 10. a 12. armády, v které mezi jiným uvádí:

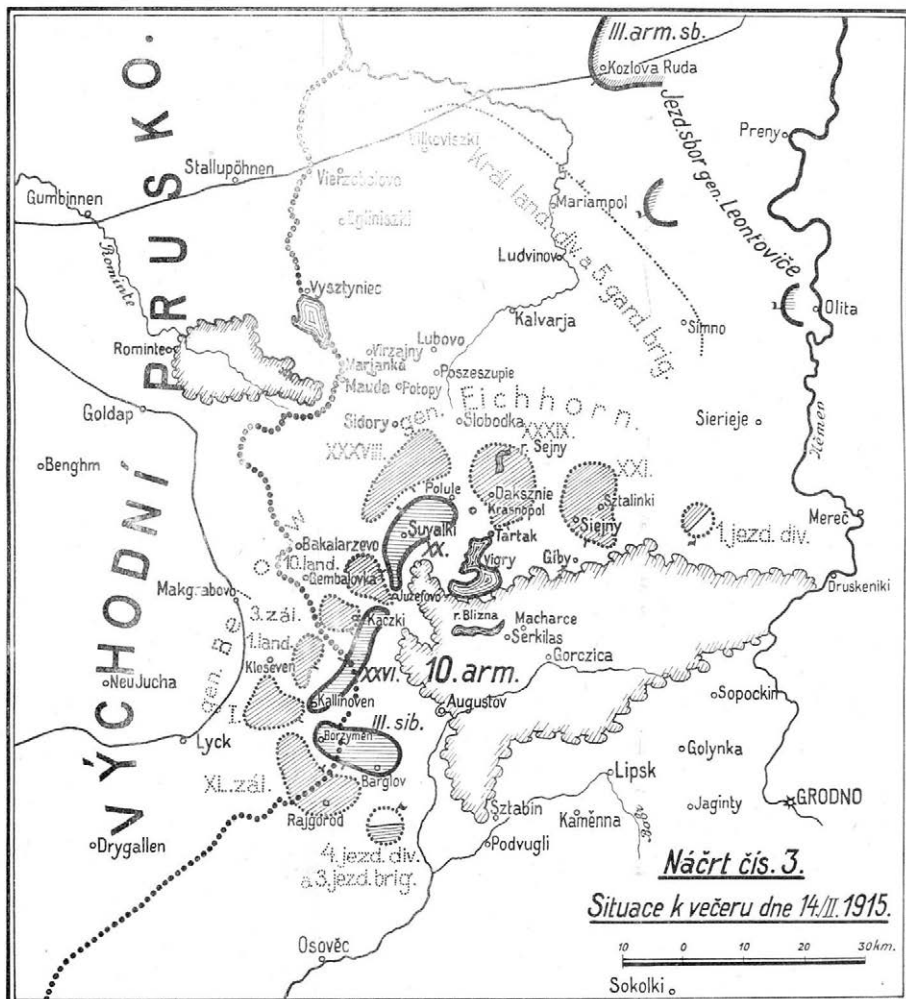
„... Němci v síle asi jednoho sboru zatlačili pravé křídlo 10. armády. Od Johannisburku na Lyck rovněž jeden nepřátelský sbor, který obsadil Bialu; na Myszyńec a Kadzidło jedna divise pěchoty. — V prostoru Chorzele zjištěn rovněž postup nepřítel. — V prostoru Mławy sbor Surena v opevněné posici... atd.“

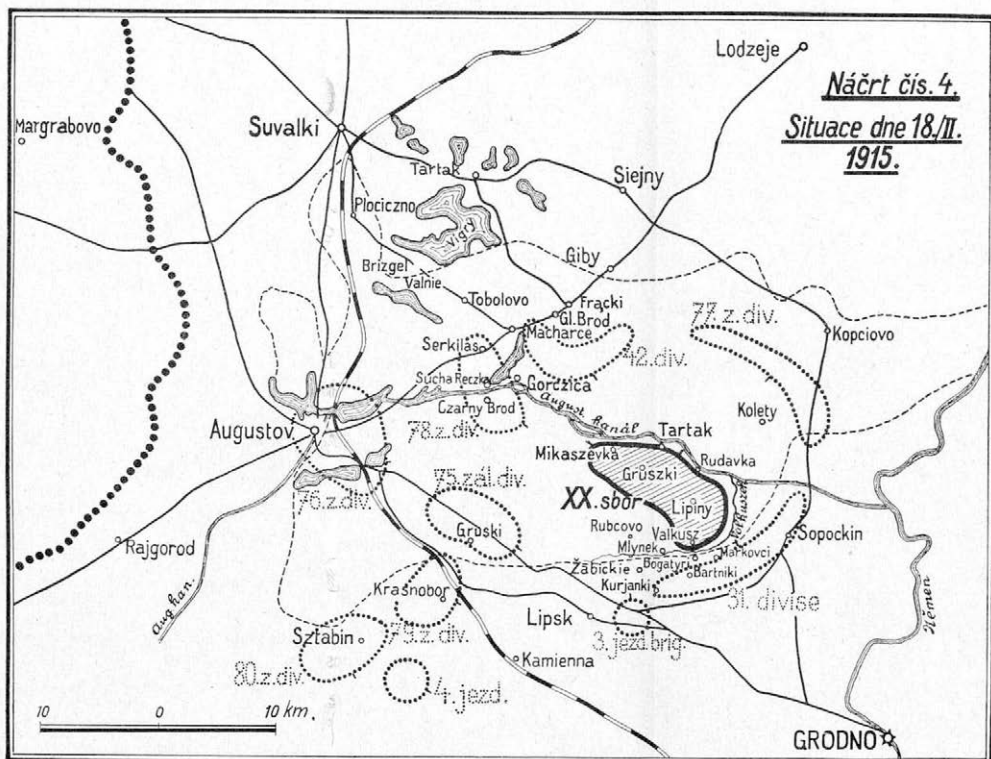
Tudíž ani ještě dne 11. února nechápal velitel fronty, o jak důležitou operaci běží.

Dále se v této direktivě zmiňuje o 10. armádě jen takto: „10. armáda se soustřeďuje na linii Kovno—Lyck; její dvě záložní divise na pravém křídle pod nepřátelským nápořem ustupují ve směru ke Kovnu.“ — Ke konci uvádí též svůj další plán manévru, a to, že 1., 2. a 5. armáda hájí i nadále své obranné postavení na Bzuře a Ravce, kdežto 12. armáda se přeskupí tak, že dva sbory soustředí v prostoru Ostrolenka—Lomža, kdežto tři armádní sbory shromáždí v prostoru Plonsk—Cechanov—Prasnyś. — Po ukončení seskupení zahájí východní skupina 12. armády v těsném spojení s 10. armádou rozhodnou ofensivu do Východního Pruska s úlohou zatlačit Němce zpět přes hranice.

Hlavní síly 12. armády měly ofensivně hájiti příchody k Varšavě od západu a severu v úseku od Novogeorgievska až k řece Bobru, podporující současně útok 10. a části 12. armády ve směru do Východního Pruska.

Ve skutečnosti šlo nyní o rychlou pomoc a o záchranu vlastní 10. armády, jejíž velitel neměl žádné možnosti vzhledem k ohromné délce fronty, kterou armáda hájila, včas provésti nutné přeskupení a částmi nedotčeného ještě XX. armádního sboru nebo dokonce i III.

sibiřského sboru zajistiti svůj bok, kde již nepřítel postupoval bez odporu.

Docela oprávněně a odůvodněně žádá gen. Sivers několikrát jak gen. Guleviče, náčelníka štábu severozápadní fronty, tak i samého Ruského o podporu částmi 12. armády, jež mohla snadno vpadnouti do boku XL. záložního sboru gen. Litzmana, postupujícího od Bialé na východ, leč nenašel pochopení. — Naříditi všeobecný ústup, jak to iniciativně rozkázal za stejných okolností své 1. armádě gen. Rennenkampf v září 1914, si gen. Sivers netroufal přes to, že bez dosažení podpory zvenčí bylo to jediným možným rozhodnutím.

Rychlým odpoutáním se od nepřítele a ústupem na Němen by byl gen. Hindenburg postaven do méně příznivé situace, ježto by musil útočit do prázdna, ponechávaje Rusům poznavším úmysl nepřítele možnost, provéstí nutné přeskupení a vhodným protimanévrem celou jeho ofensivu zastaviti.

Protože nepochopili situaci ani velitel fronty, ani velitel armády, ani velitelé jednotlivých armádních sborů, stalo se, že III. armádní sbor ustupuje se svými zbytky na Kovno a Olitu uvolnil značný prostor v šířce asi 80 km mezi vlastním levým křídlem a pravým křídlem sousedního XX. armádního sboru. Gen. Bulgakov, velitel XX. armádního sboru, nevystihl včas situaci u svého souseda ani u nepřítele a ustoupil jen ze svého původního postavení do připravených zadních posic, severně a západně od Romintenských lesů v době, kdy útočná Hindenburgova skupina postupovala již v mezeře mezi III. a XX. ruským sborem směrem jižním a jihovýchodním.

Situace na jižním křídle 10. armády však nebyla již tak choulostivá, poněvadž III. sibiřský sbor po ústupu do prostoru Neu Jucha—Lyck upoutal na sebe nepřítele, projevujícího sice i nadále snahu znova obchvátiti jižní křídlo tohoto sboru, ale nedisponujícího už dostatečnými silami potřebnými k zajištění manévru. Kromě toho se podařilo veliteli 10. ruské armády stáhnouti menší zálohy do prostoru mezi Grajevo a Osověc, které zajišťovaly spojení s Osovcem a ohrožovaly bok XL. zál. něm. sboru. Tím též nemohl tento sbor tak beztržně postupovati dále na východ.

Uspořádati pravé křídlo armády, hlavně zabezpečiti pravý bok nejsilnějšího XX. armádního sboru (27., 28., 29. akt. a 53. zál. pěší divise), který měl nyní strhnouti celý úder německého útočného křídla na sebe, nebylo v intencích gen. Siverse, jenž předpokládal, že se III. armádní sbor konečně uspořádá na posicích u Vilkoviszek a bude znova chrániti severní křídlo armády.

Mezitím od ranních hodin dne 11. února zahájil silnější nepřítel znovu rozhodný útok proti levému křídlu 10. armády, hlavně proti severnímu křídlu III. sibiřského sboru od Grabnicka; když tam, t. j. severozápadně od Lycku, byl veden velmi prudký boj a veškeré úsilí Rusů bylo soustředěno k tomuto místu, objevily se kolem 8. hodiny u stanice Prostken větší nepřátelské jezdecké síly, které za podpory pěchoty přerušily spojení Lyck—Osověc a začaly postupovati na Rajgorod.

Tyto jednotky se však v okolí Rajgorodu střetly se záložním plukem III. sibiřského sboru, čímž byly v svém dalším postupu zdržovány.

Velitel armády se rozhodl vzhledem k úplné nečinnosti celé severozápadní fronty, zvláště 12. armády, jež se jen dívala na kritickou situaci svého souseda, vpadnouti jednou pěší divísi, kterou si vyžádal od XX. armádního sboru, do boku XL. německého sboru, jehož defi-

lování před soustředěnými silami 12. ruské armády v prostoru Lomža—Osověc bylo přímo pohoršující.

Situace dne 11. února je znázorněna na náčrtku 2.

Nyní si povšimněme činnosti stojícího bočního voje XX. armádního sboru, který, jak již bylo řečeno, k večeru a v noci na den 12. února obsadil prostor západně od Vyszynieckého rybníku.

Může se s určitostí tvrdit, že toto opatření, které bylo tak samozřejmé, ale o kterém tak dobře neuvažoval gen. Bulgakov, ježto na ně přišel, až když dostal rozkaz od velitele armády, bylo jistým nadějným zábleskem v zoufalé situaci armády, zvláště XX. armádního sboru, avšak jak dále shledáme, nebylo ani tehdy dalším závažným okolností, jež se u bočního voje zběhly, náležitě porozuměno.

Na pravé křídlo 27. pěší divise, jež sahalo až k rybníku, zahájily velké německé masy ráno dne 12. ve směru jižním svůj útok.

Části této divise zdržovaly svými protiútoky nepřátelský nápor, konečně však nevydržely a začaly ustupovati jižně na Schittkehmen. Ježto však během dalšího boje projeví Němci zvláštní úsilí podél západního břehu rybníku a hrozili obchvátiti východní křídlo bočního voje, rozhodl se jeho velitel gen. Bejmelburg ustoupiti západně, znovu do Romitenského lesa a pak odtud ústupem na jih hledět připojit se k severnímu křídlu ustupujícího vlastního sboru. Proč prováděl tak složitý manévra a neustupoval ihned směrem jižním, nelze ovšem vysvětliti. Zajímavou válečnou příhodou je malá událost, ke které tu došlo.

Po ústupu velké části bočního voje na západ do lesů, vrhli se Němci jižním směrem na Schittkehmen, aby odřízli nyní již definitivně ústup XX. armádního sboru. V prostoru Rabenischken narazili však na jednu rotu 106. pěšího pluku (asi 5 km severně od Schittkehmen), která pod velením mladého a statečného poručíka svým rozhodným jednáním a palbou do boku přinutila nepřítele zastavit se a tak ho zdržela do úplné tmy. Snad jen jediná tato rota znemožnila nepříteli, aby sevřel ze severu celý XX. armádní sbor, který tehdy ještě byl jižně od Romitenského lesa a o situaci svého bočního voje nevěděl nic. Gen. Bulgakov skutečně neměl od své 27. pěší divise žádných zpráv. Nemohla prý o událostech vyszynieckých svého velitele sboru včas informovati, ježto byl na cestě z Goldapu do Suvalek. (!)

Tím se stalo, že neinformovaný sborový velitel hlásil k večeru téhož dne velitelství armády, že k ránu 13. února dosáhne svým severním křídlem linie Eglinszki—Vižajny—rybník Gonča—Pavlovka, nevěda, že v severní části tohoto prostoru již táhlo množství německých proudů.

Současně nařizuje svým divisím k ránu dne 13. února tyto čáry:

27. pěší divise . . . Eglinszki—Vižajny;

29. „ „ . . . vlevo přes rybník Gonča až do Pavlovky;

53. „ „ . . . až do Bakalarzovo;

28. „ „ . . . měla se odebrati do Augustova k dispozici velitele armády jako armádní záloha.

K večeru dne 12. února bylo konečně přesně zjištěno, že se zbytky poraženého III. armádního sboru zachytily západně od Kovna u Kozlové Rudy dvěma jezdeckými divisemi severně a pěchota západně.

Gen. Leontoviči, veliteli tohoto jezdeckva, bylo již dříve nařízeno přemístiti se do prostoru Mariampol; nedošel ho však včas tento rozkaz velitele 10. armády.

III.

13. února informuje gen. Ruzskij vrchní velení o situaci 10. armády a prosí o podporu alespoň v síle 1 pěší divise, kterou by zajistil směr na Sopockin, a zároveň doporučuje odeslati z nečinné jihozápadní fronty jeden armádní sbor k zajištění předmostí u Olity, ježto se německá obchvatná skupina, jak současně hlásil, již přibližovala k Suvalkám a k Sejnám, takže směr Olita—Vilno byl nepříteli téměř uvolněn.

Svou direktivu ze dne 11. února byl nyní nucen částečně opravit, a to v tom smyslu, že se 10. armáda má odsunouti na všeobecnou linii Olita—Sopockin—Lipsk—Osověc a odtud chrániti tyl operujících armád podél obou břehů Visly.

Během noci na 13. února dostal konečně gen. Bulgakov zprávy o situaci u stojícího bočného voje a proto pozměnil svůj rozkaz k obsazení fronty Egliniszki—Bakalarzevo tak, že úlohu stojícího bočného voje měla nyní převzítí další, a to 29. pěší divise, která k ránu dne 13. února měla obsaditi čáru Potopy—Marjanka—Mauda (tyto body jsou označeny na náčrtu 3.) a chrániti ústup XX. armádního sboru, pohybujícího se již ve všeobecném směru na Suvalki.

Ráno dne 13. února nařizuje velitel XX. armádního sboru další ústup svých divisí, a to 29. pěší divisi do prostoru rybníku Sejny—Daksznie, části 27. pěší divise Daksznianka—Polule, 53. pěší divisi do prostoru Suvalek. Hodina ústupu určena nebyla; každý z divisionářů měl jednat podle okolností.

Avšak téhož dne ráno vyrazely již části XXI. německého sboru z prostoru Kalvarija—Ludvinovo na Siejny, XXXIX. záložní sbor z Lubovo na Tartyk, kdežto XXXVIII. záložní sbor postupující k Suvalkám útočil od Poszeszupie do boku stojícího bočného voje 29. pěší divise, který místo aby ustupoval směrem jihovýchodním, t. j. na Slobodku a tím kryl ostatní divise sboru, ustoupil ve směru jihozápadním, čímž umožnil další postup Němců mezi Suvalkami a Siejnou.

Dopustil se tedy téže chyby jako bočný voj. gen. Beimelburga, který dne 12. února místo aby ustupoval na východ, vrátil se na západ a tím umožnil další obchvatný postup Němců jižním směrem.

Situace 8. německé armády k večeru 12. února byla taková: levé křídlo (10. zeměbr. divise) obsadilo východní okraje Romintenského lesa, jižně na frontě asi 60 km široké mezi Bengheim a Drygallem postupovaly 3. záložní, 1. zeměbrancecká divise a I. armádní sbor, na pravém křídle armády XL. záložní sbor, který jednou divisí (78.) útočil na Lyck, druhou (79.) postupoval na Rajgorod.

K večeru za velkého mrazu stáhly se po sněhem zavátých cestách k Sidorám části 29. a 27. pěších ruských divisí, jejichž velitelé se rozhodli využítí noci k společnému ústupu po jedné silnici bez bočných vojů směrem k Suvalkám. Pěší brigáda 29. pěší divise měla s oddílem dělostřelectva jako zadní voj chrániti tento další ústup od severu. Byl to velmi tragický ústup hladových, zmrzlých a částečně již deprimovaných lidí, pospíchajících po jedné zaváté silnici, přeplněné všemi možnými trény a koňskými zdechlinami, vyrvatí se z německých kleští, které hrozily sevřením.

Němci již z večera obsadili Siejny a všechny trény ustupující na Mereč a Druskeniki padly do jejich rukou.

K Suvalkám pospíchaly i 53. pěší divise s 28. pěší divisí; tato jako armádní záloha měla postoupiti k dispozici velitele armády.

Bylo již zřejmo, že nějaký ústup směrem východním vzhledem k fyzickému i morálnímu stavu vojsk je nemožný, šlo však o konečné zastavení německých sborů, pospíchajících od severu k jihu k uzavření již již se uzavírajícího kruhu téměř za stejně výhodných podmínek, jak tomu bylo i u Tannenberku.

Ruskému vrchnímu velení nezbylo než sáhnouti k posledním prostředkům, protože se gen. Hindenburg, kterému se nepodařilo dobýt Varšavy ze západu, přibližoval k ní nyní od východu, ohrožuje tím tyl celé jihozápadní fronty.

14. února nařizuje vrchní ruské velení odeslati III. kavk. sbor z jihozápadní fronty do Oran (severovýchodně od Druskenik směrem k Vilnu) tehdy, když gen. Ruzskij navrhuje ústup všech svých armád jsoucích na západním břehu řeky Visly na připravenou posici N. Georgievsk—Gura Kalvarija (viz náčrt 1), hodlaje tak dosáti zkrácení fronty a získání nějakých záloh.

Pro den 14. února měly jednotlivé sbory 10. ruské armády tyto úlohy (viz náčrt 3): zbytky III. sboru hájí přístupy ke Kovnu u Kozlové Rudy, XX. sbor zůstává u Suvalek zdržuje nepřitele od severu a západu, XXVI. a III. sibiřský sbor zůstávají západně od Augustova na linii Gembalovka—Kleseven—Rajgorod, odkud ofensivně kladou odpor jižnímu křídlu 8. německé armády. Šířka fronty celé 10. armády, nečítaje v to ovšem zbytky III. armádního sboru, měřila nyní kolem 60 km.

14. února pochopil již gen. Bulgakov definitivně, že není mu možno dosáhnouti Němenu, což neustále vyžadoval velitel armády, a prosil, aby směl ustupovati na Augustov, avšak gen. Sivers neschválil tento jeho úmysl, ježto se obával, že ústupem v tomto směru znemožní pak ústup sousedního XXVI. armádního sboru, zatarasením jeho ústupové osy. — Doporučoval proto ústup směrem jihovýchodním, aby severní křídlo armády bylo neustále chráněno. Gen. Sivers stále ještě byl toho domnění, že Němci vedou hlavní nápor na jeho levé křídlo, zatím co postup na severním křídle je spíše demonstrací ve větším měřítku. . . . — Proto zesiluje neustále III. sibiřský sbor na ujmu XX. sboru (28. pěší divise, k níž žádá ještě jednu brigádu) bez ohledu na to, že pravý bok XX. sboru, který měl nyní nanejvýš 25 až 26.000 úplně vyčerpaných vojáků, byl obchvácen šesti docela čerstvými německými divisemi.

Toto zvláštní nepochopení jak taktické, tak i fysickomateriální situace XX. armádního sboru velitelem 10. armády, charakterisují dva telegramy, které byly zaslány dne 14. února gen. Bulgakovi velitelem armády:

„10 hod. 45 min. — Je nutno zjistiti síly nepřitele postupujícího k Suvalkám ze směru od Vižajny a Kalvarije a při první možnosti likvidovati nepřitele po částech, využitím vlastní centrální polohy a přesily nad nepřitelem. . .“

„13 hod. 30 min. — Úloha, která Vám byla dána — likvidovati nepřitele po částech, když situace bude pro Vás vhodná, — je možná jen při rychlém a energickém jednání, ježto již za dva dni může býti přesila u nepřitele. . .“

Tak posuzoval velitel armády situaci na svém severním křídle přes to, že jak na začátku, tak i během válečných údalostí mu byly neustále hlášeny nové a nové jednotky německé, náležící třem armádním čerstvým sborům, kterým podlehl III. vlastní sbor a za jejichž další obět byl nyní předurčen sbor gen. Bulgakova.

Během 14. února dostal XX. armádní sbor, ne právě příliš z fronty tísněný, zprávu od gen. Gerngrosse, velitele sousedního XXVI. sboru,

že jeho vlastní severní křídlo také nepřítel obchází a prosí proto o obsazení Juzefova. — Gen. Bulgakov pomáhá i XXVI. sboru, který proto, že dosud nebyl v boji téměř angažován, měl spíše pomoci pochybné situaci XX. sboru, který prožíval takřka poslední chvíle. Poněvadž byl ohrožen již i na svém levém křídle, rozhodl se ponechat i Suvalek silný zadní voj a v nočních hodinách na den 15. února pokračovati s celým sborem v ústupu směrem na Macharce a dále na Sopockin. Situace u obou stran ke konci 14. února, již vyjadřuje náčrt 3, byla celkem tato: na Němenu v prostoru Vilkoviszki—Mariampol—Simno proti zbytkům III. armádního sboru a jezdeckého sboru gen. Leontoviče byly části královecké zeměbranecké divise a 5. gardové brigády. Ve volném prostoru mezi Němenem a Suvalkami na levém křídle 10. německé armády v prostoru východně od Siejny neustále na křídle XXI. armádního sboru byly 1. jezdecká divise, dále XXI. armádní sbor na frontě Sztabinki—Siejny, se silně dopředu posunutým východním křídlem ve směru Sopockina, západně XXXIX. záložní sbor (bez části 77. záložní divise odeslané do Sierieje) na linii Krasnopol—Tartak. Tyto dva sbory nebyly v dotyku s nepřítelem. Před ruským XX. armádním sborem jsoucím v prostoru Suvalek s křídly u Polule a Juzefovo byl celý XXXVIII. záložní sbor. Proti XXVI. ruskému sboru, který byl na linii Juzefovo (mimo)—Kallinoven, byly části 8. německé armády, a to 10. zeměbranecká, 3. záložní, 1. zeměbranecká divise a zčásti i I. armádní sbor, který s XL. záložním sborem tlačil křídelní sbor 10. ruské armády, rovněž ve všeobecném směru na Augustov. Jižní křídlo 8. německé armády bylo chráněno 4. jezdeckou divisí a 3. jezdeckou brigádou v prostoru jižně od Rajgorodu.

V noci na 15. únor začíná XX. armádní sbor svůj ústup směrem na Macharce, kryt jsa silným bočným vojem, který měl ustupovati na Giby. Ve 2 hod. v noci bylo přerušeno veškeré spojení s vel. armády, takže gen. Bulgakov byl již odkázán úplně sám na sebe. — 15. února ustupuje XX. sbor na frontu východně a západně od rybníka Blizna, XXVI. armádní sbor k Augustovu, kdežto III. sib. sbor ustupuje jen svým pravým křídlem, zanechávaje své levé křídlo ještě na místě.

16. února hlásí velkokníže Nikolaj Nikolajevič carovi do Petrohradu situaci 10. armády, kterou považuje téměř za ztracenu a k zajištění Němenu odesílá kromě XX. armádního sboru zesilujícího zatím posádku Grodna, ještě II. arm. sbor ze svazku 2. armády do Sokolky k zajištění směru na Bělostok.

Všimneme-li si blíže tehdejší situace, která byla na severním křídle celé ruské fronty, pochopíme snadno, že tento šach, který dal gen. Hindenburg vrchnímu ruskému velení, mohl mít skutečně katastrofální následky.

Vzadu na 300 km stabilní ruské frontě vycházely již velké německé masy na spojovací směry a životní tepny celého válečného ruského aparátu, a ruské velení, jež touto situací bylo úplně překvapeno, nebylo pohotovo ani intelektuálně ani technicky čeliti těmto svrchovaně důležitým událostem. Záchrana přišla od těch nejnižších, prostých vojinů a důstojníků, kteří nemohli za neprozíravost vyšších velitelských orgánů, ale bránili se až do poslední kapky potu a krve, jak ruská přísaha a polní řád nařizovaly.

Přes ukrutný hlad a bídu, mráz, nemoci, neustálé boje ve dne a ústupové manévry v noci, bez střeliva, často s rozbitými puškami, neztráceli hlav a nezvedali rukou, aby prosili nepřítele o smilování, nýbrž krok za krokem ustupující snažili se stůj co stůj dostatí se z německého objetí.

Zaráží ovšem každého účastníka, ba i pouhého svědka těchto událostí, proč gen. Ruzskij nechal celou 12. armádu gen. Pléve v nečinnosti, když měla úplně volné a téměř nechráněné směry na sever do boku a týlu Hindenburgových vojsk. Tato okolnost tím více překvapuje, ježto i Němci v skutečnosti jen naznačovali svou přítomnost před stojící 12. ruskou armádou demonstračními výpady na Grajevo—Osovec—Kadzidlo—Lomžu a Ostrolenku. — Tyto výpady menšími oddíly v síle několika pěších rot podporovaných dělostřelectvem upoutávaly pozornost nejen podřízených velitelů, ale i vyšších štábů, nejsoucích s to vystihnouti pravou situaci a ponechávajících vždy iniciativu svému soupeři, jenž dovedl z ní co nejlépe těžiti.

Proti celé 12. armádě disponoval nepřítel okrouhle silou 4 až 5 divisí pěchoty, výhradně zeměbrany a domobrany, takže by nebyl mohl zdržeti event. nápor od Narevu, kterým se gen. Ruzskij původně tolik obíral.

16. února ustupuje XXVI. ruský armádní sbor místo ke Gorzci, jak bylo nařízeno velitelem armády, k Lipsku, zanechávaje tak XX. armádní sbor, který již hledal záchranu v močálovitých Augustovských lesích, úplně svému osudu. Během 16. a 17. února byly již jak XXVI., tak i III. sib. sbor na jižním břehu řeky Bobru, takže Němci mohli úplně obklíčiti nešťastný sbor gen. Bulgakova, k čemuž německé velení soustřeďovalo nyní veškeré své úsilí — předpokládajíc, že v Augustovských lesích je již takřka sevřena celá 10. ruská armáda. — Podle rozkazu XXI. německého sboru ze 14. února, nalezeného u padlého důstojníka, mělo již 15. února dojiti k sevření „celé ruské armády“ v Augustovských lesích.

Obklíčení skutečně následovalo, ne však celé armády, nýbrž slabého a oťresaného XX. sboru, na který se nyní vrhla obě křídla a střed Hindenburgovy sestavy.

V dnech 16. až 17. února dochází přímo v lesích k těžkým bojům mezi XX. armádním sborem a 42. pěší divisí XXI. něm. arm. sboru, jehož 31. divise, která byla na levém křídle, dosáhla již Golynky. —

Všechny ústupové směry byly již v rukou nepřítele, což bylo známo všem příslušníkům sboru, avšak vůle probíti se děj se co děj byla jednotná a všeobecná.

17. února svolává velkokníže Nikolaj Nikolajevič do města Sedlce válečnou poradu, které se zúčastnili oba velitelé front, aby tam projednali celkovou situaci na bojišti.

Gen. Ruzskij vyličil shromážděným průběh události na severu, kam Němci soustředili ohromnou spoustu sil s nepochybným úmyslem tím neb oním způsobem dobýti Varšavy. — Poukazoval zvláště na směr od Mlavy, odkud neustále očekával novou nepřátelskou ofensivu. —

Ježto odhadoval sílu nepřítele před svou frontou na 21 armádních sborů a vlastní (bez 10. armády, s kterou se již nepočítalo) na pouhých 18 sborů, navrhoval tato přeskupení (viz náčrt 1):

1. tři a půl armádního sboru soustřediti proti Mlavě,
2. jeden a půl armádního sboru v prostoru Rožany—Ostrolenka—Lomža,
3. sedm armádních sborů v prostoru Bělostok—Sokolka—Grodno a z těch nejméně pět v prostoru Bělostoku.
4. jeden armádní sbor jako zálohu velitele fronty u Vyškova,
5. obranné postavení na Bzuře a Ravce zkrátiti současně na frontu Novo Georgievsk—Gura Kalvarija,
6. přeskupení ukončiti začátkem března.

Vrchní ruský velitel schválil úmysl gen. Ruzského vyjma ústup fronty k Varšavě, kterou ponechával v obranném postavení na Bzuře a Ravce.

18. února dostalo vrchní ruské velitelství konečnou situační zprávu o 10. armádě, a to, že se III. sib. sbor soustřeďuje v prostoru Kamenné (náčrt 3) a obsahuje obrannou čaru až do Podvugli, XXVI. armádní sbor až k Jagintám.

O osudu XX. sboru nebylo nic známo. — III. armádní sbor a jezdecký sbor Leontoviče byl před Kovnem a Olitou. Situace o nepříteli nebyla ještě úplně vyjasněna, spíš však projevoval značnou aktivnost jak ve směru od Sopockina, tak i směrem na Osovec.

Velitelství severozápadní fronty zahájilo mezitím své velké přeskupení, které bylo vrchním velitelem při poslední poradě v Sedlci schváleno.

IV.

Vraťme se nyní k nešťastnému XX. armádnímu sboru, který podnikal poslední zoufalé kroky k vysvobození se z Augustovských lesů, nepřítelem takřka už obklopených.

Poslední dni zápasu tohoto sboru v lesích za nejnevýhodnějších podmínek, obzvláště činnost odpovědných velitelů XX. armádního sboru, působnost zadních vojsk je velmi instruktivním obrazem, jehož studie má i pro mírový výcvik velitelského sboru nemalou cenu.

Počneme u kritického dne 15. února, kdy XX. sbor byl ještě u Suvalek a měl podle rozkazu velitele 10. armády krýti ústup sousedního XXVI. arm. sboru, ráno dne 16. února tak zrádně opustivšího svého ochránce ústupem k Lipsku místo směrem na Gorzici.

XX. arm. sbor měl současně ustupovati přes Macharce k Sopockinu, tedy přes celé ohromné prostranství tak zvaných Augustovských lesů.

Augustovské lesy jsou ohromná plocha táhnoucí se ve vzdálenosti asi 10 až 15 km od východopruských hranic. — Šířka těchto lesů na západě měří celkem asi 50 km, a to mezi Suvalkami a řekou Bobrem, kdežto hloubka přesahuje 70 km lesem, sahajícím až k Němenu.

Les je velmi vysoký a na mnohých místech porostlý neprostupnými houštinami. — V lesním komplexu, a to zvláště v severní jeho části je mnoho velkých i menších jezírek a rybníků, tvořících různé kombinace vodních přehrad. — Největší jezero Vigry, protínající se podél severních okrajů lesa, je dlouhé přes 10 km.

Středem lesů prochází tak zvaný Augustovský vodní systém, který kombinací různých kanálů, říček a rybníků spojuje dvě velké řeky Němen a Vislu.

V zimě i přes velký počet cest vedoucích různými směry je pohyb v lesích velmi ztížen, ježto celý prostor pokrývá v zimních měsících velmi hluboký sníh.

Nejlepší komunikace — silnice — vroubí lesy, a to od Suvalek na Siejny a Sopockin a od Suvalek na Augustov a dále přes les na Lipsk.

Přímo lesy prochází dobrá silnice spojující Augustov—Macharce—Siejny, jinak se většina cest vine od severozápadu na jihovýchod k přepravám na Němenu mezi Grodnem a Druskenikí.

Tolik k všeobecné informaci.

Ještě 14. února požádal gen. Bulgakov velitele III. sib. sboru v Augustově o vyslání silnějšího oddílu od Augustova na Giby, ježto měl zprávy o postupu značnějších nepřátelských sil z tohoto prostoru a ty ohrožovaly ústupové směry vlastního XX. sboru. — Gen. Bulgakov či-

nil tak z onoho důvodu, že sám tehdy nemohl hned nic z fronty vytáhnouti a jednotlivé divise nebyly ještě pohromadě.

Gen. Radkěvič vyhověv jeho prosbě odeslal ráno dne 15. února oddíl o dvou praporech pěchoty. Tento oddíl postupoval po silnici na Macharce a byl neočekávaně již u Serkilasu přepaden částmi 42. německé divise (XXI. armádní sbor) a zničen. — Stalo se tak proto, že velitel tohoto oddílu předpokládal, že se střetne s nepřítelem snad až v prostoru Giby a nenařídil ani průzkum ani náležité zajištění. — Toto nedopatření velitele pluku, kterému byla tato úloha svěřena, mělo v zápětí velmi trapné následky i pro XX. armádní sbor, jehož velitel soudil, že směr na Giby má zajištěn a že cesta k Macharcům je tedy volná.

Přepad ruského táhnoucího proudu (111. pěší pluk) německým předvojem (17. pěší pluk) byl tak dokonalý, že se nezachránil téměř nikdo, takže tato krvavá epizoda zůstala velkým tajemstvím pro oba velitele sborů.

Ústup XX. sboru od Suvalek se začal ve 3 hod. 30 min. 15. února ještě za čiré tmy z nepochopitelných příčin v jednom proudu po cestě ze Suvalek přes Plociczno—Brizgel na Macharce (viz náčrt 4).

Ústup sboru kryl ze severu bočný voj v síle brigády pěchoty, s dělostřelectvem od 29. pěší divise pod velením gen. Čižova, který měl za úkol přerýznouti postupem přes Tartak silnici spojující Siejny s Augustovem a udržovati prostor u Giby tak dlouho, až valný voj projde Macharcemi.

Zadní voj sboru tvořila jedna smíšená brigáda 53. pěší divise pod velením gen. Cholmsena, která měla za úkol chrániti ústup sboru od západu a severu. — V čele valného voje táhly všechny trény 27., 29. a 53. pěší divise a veškerého dělostřelectva sboru pod ochranou jednoho pěšího pluku.

Kolem 10. hodiny narazily však trény sboru u Tobolova na nepřátelskou pěchotu. Nastala panika. — Silnice byla úplně zatarasena a na další postup bez boje nebylo pomýšlení. Současně došly zprávy, že v Macharcích jsou značnější síly nepřátelské pěchoty.

Velitel 29. pěší divise, gen. Rosenšild-Paulin, jsoucí v čele valného voje, rozhodl se pokračovati v ústupu přes Serkilas na Czarný Brod v tom domnění, že tento směr je dosud volný, avšak velitel sboru, který již byl ve Valnie, nesouhlasil s ústupem přes Czarný Brod a rozhodl se uvolniti si cestu na Macharce útokem předvojové brigády 27. pěší divise, zesílené jedním plukem 29. pěší divise. Tento útok měl býti proveden teprve v ranních hodinách dne 16. února.

Tímto rozhodnutím ztrácel sbor celý den, místo aby si hleděl ihned vynutiti ústup jihovýchodním neb jižním směrem, dokud ještě nebyl úplně obklíčen.

Zadní voj sboru byl silně nepřítelem pronásledován a konečně v noci se zastavil na linii Brizgel—Valnie. Bočný voj proudu vyraziv ze Suvalek kolem 5. hodiny dne 15. února, postupoval přes Tartak k Francki, jehož se v noci na 16. února zmocnil. Tam dostal zprávy, že jak v Gl. Brodu, tak i v Gibách je nepřátelská pěchota, avšak nevyužil svého centrálního postavení, neútočil na nepřítele ohrožujícího ústup hlavního voje na Macharce, nýbrž jsa místními obyvateli zpraven o postupu nepřátelské pěchoty i od Siejny po silnici k Sopockinu, rozhodl se ustupovati dále na jihovýchod.

A když valný voj v časných hodinách 16. února podniká útok na Macharce, kde za bubnové dělové palby na obou stranách dochází k zoufalému zápasu, ustupuje bočný voj dále na jihovýchod, bez

ohledu na to, že mohl dobře předpokládati, co se děje u Macharců, a vpadnutím do zadu nepřátelské pěchotě mohl lehce zachrániti situaci celého vlastního sboru. Ještě téhož dne kolem 15. hodiny dorazil bočný voj do Gruszkí a pokračoval v ústupu na Valkusz.

Útok valného voje zahájený v časných ranních hodinách 16. února na Macharce a Serkilas trval až do pozdních večerních hodin, při čemž nepřítel kladl tak silný odpor, že postupně byla zasazena celá 27. pěší divise. Konečně již za tmy nepřítel, mající ohromné ztráty, byl nucen Macharce vykliditi a ustoupiti na Gl. Brod.

Byly to tři pluky 42. pěší německé divise, které tento zoufalý nápor Rusů během celého dne zdržovaly o pozbyly při tom 1000 mužů a 13 děl. Na štěstí Rusů nezasáhla včas do boje sousední 78. záložní německá divise, která postupovala v několika proudech západně od 42. pěší divise ve směru na Tobolovo, čímž se stalo, že se 42. pěší divise musila konečně zachrániti ústupem.

Boj u Macharců měl však nejenom velký význam pro XX. armádní sbor, nýbrž i pro sbor XXVI., který ustupuje na Lipsk, mohl býti lehce v boku přepaden touž 42. pěší divisí, která pospíchala k Augustovu, aby podala pomocnou ruku armádě gen. Belowa, čímž mělo býti ukončeno úplné obklíčení celé 10. ruské armády podle předpokladu v štábu Hindenburgově.

Leč i zde ztratil gen. Bulgakov zbytečně celý den v nečinnosti s celým valným vojem, místo aby se pod ochranou bojující 27. pěší divise, třeba i za její cenu, hleděl dostati jinými směry dále na jih. Ke konci boje u Macharců byl zadní voj sboru přinucen pod nátlakem nepřítelů vykliditi Brizgel.

Mezitím gen. Čižov, velitel bývalého bočného voje, dorazil do Volkusz, odkud se mýnil dostati na silnici Sopockin-Lipsk, a pak ustupovati dále na Grodno. Zjistiv však, že prostor mezi Sopockinem a Lipskem je silně obsazen nepřitelem (byla to 31. pěší divise XXI. armádního sboru), rozhodl se zjednati spojení se svým sborem a tam na řece Volkuszek vyčkati dalších rozkazů a potom ráno se pokusiti o dobytí silnice Sopockin-Lipsk. Téhož dne byl již Lipsk obsazen jezdeckem 3. jezdecké brigády. K večeru pak ustupující XXVI. sbor od Augustova dorazil do prostoru Kamienné, kdežto III. sibiřský sbor dosáhl Štabina.

Tak skončil pro XX. armádní sbor těžký den 16. února.

17. února bylo nařízeno pokračovati v ústupu, a to opět jedním proudem přes Serkilas—Sucha Reczka—Mikaszevka a dále na Sopockin. Proud se dal do pohybu již z večera 16. února, chráněn jedním pěším praporem jako předvojem. Mezi valným vojem a předvojem pohybovaly se trény, dělostřelectvo a zajatci. Ústup sboru chránily dva zadní voje, a to gen. Cholmsena u Tobolova a gen. Džonsona, věřejšího vítěze u Macharce, v prostoru Serkilas.

Nehledě k tomu, že celé dva dni neměl velitel sboru nejmenších zpráv o osudu svého bočného voje, nebylo pamatováno na zajištění ustupujícího sboru proti náporům ze severu.

Téhož dne ráno bylo na oba zadní voje útočeno jak přikvapivší 78. záložní divisí XXXIX. německého záložního sboru, tak i částí 42. pěší divise, které úplně zničily dva v před posunuté pěší prapory zadních vojů a pak přinutily k rychlému ústupu i vlastní zadní voje ustupujícího armádního sboru.

Předvojový prapor valného voje narazil během dne u Tartak na nepřátelský odpor, a ježto jej nemohl sám likvidovati, zůstal celý proud zbytečně dlouho na místě, očekávaje, až se čelní pluk valného

voje dostane po silnici přeplněné trény vpřed. Konečně byl odpor u Tartak a později u Rudavky zlomen a valný voj se vynořil u řeky Volkuszek východně od svého bočního voje, vedoucího po celý den 17. února velmi krvavý boj v prostoru Bogatyri při pokusu probítí se k silnici Sopockin—Lipsk. Tento bočný voj byl na sklonku dne zaháněn zpět za řeku Volkuszek.

K ránu dne 18. února soustředili Němci kolem Augustovských lesů 8 pěších a 1 a půl jezdecké divise (viz náčrt 4), a to:

80. záložní a 4. jezdeckou divisi v prostoru Sztabina, 79. záložní divisi u Krasnoboru, 75. záložní divisi v prostoru Gruski, 76. záložní u Augustova, 78. záložní a 42. pěší divisi v prostoru Serkilas—Macharce—Gorczyca, 77. severovýchodně od Kalety, 31. v prostoru Sopockin—Kurjanki a 3. jezdeckou brigádu u Lipska.

Zbýval ještě asi 10 km prostor od Němců prostý západně od Lipska, avšak i sem byla dirigována 2. pěší divise I. armádního sboru, která za soumraku i tento volný prostor uzavřela.

Situace obou stran na sklonku dne 18. února je znázorněna na náčrtu 4.

Během 18. února soustředil se celý XX. sbor v jihovýchodním ohbí řeky Volkuszek v prostoru Mikaszevka—Rudavka—Volkusz a k večeru na společné poradě všech vyšších velitelů v Rudavce bylo rozhodnuto probítí se příštího dne směrem ke Grodnu, a to mezi Markovci a Bogatyri děj se co děj. Jisté jest, že volba místa k průlomů v nepřátelském obklíčení nebyla vhodně volena, ježto se v těchto místech pokoušel již probítí se gen. Čížov svým bočním vojem a tím ovšem upoutal pozornost na tyto směry.

19. února v 7 hod. ráno zahajuje XX. sbor dvěma divisemi v prvním sledu útok k proražení německého kruhu směrem na Markovce a Bartniki. Počátečního místního úspěchu východního křídla nebylo však využito zasazením záloh. Jednotlivým velitelům chybí náležité pochopení důležitosti této poslední akce, a konečně velitelství sboru ponechává osud celé operace iniciativě jednotlivých velitelů, neřídí je, a proto i poslední pokus o záchranu selhává.

Přes to, že nebylo střeliva ani pro ruční zbraně ani pro dělostřelectvo, bojuje se o jednotlivé výšky a vesnice s ohromnou energií. Avšak Němci ve výborných ruských zákopech, rozložených před pevností Grodno a určených pro zdržování nepřítele při jeho vyražení z Augustovských lesů, úspěšně čelí zoufalým útokům Rusů.

Ruská vojenská správa, budující v před posunuté opěrné body u grodnenské pevnosti, nikdy si jistě nepomyslela, že jich využije nepřítel k ničení vlastní pěchoty, vyrážející z Augustovských lesů. Je to skutečná tragédie, ironie osudu, který tak krutě pronásledoval během celé světové války ruskou armádu.

A když se velitel XX. armádního sboru chopil konečně sám řízení bitvy a k večeru nařídil nový útok, jdou za svými vlajícími prapory a za zvuků polnic jen malé, nepatrné hrstky bez střeliva s nasazenými bodáky, aby konečně i oni následovali své kamarády, krýjící spoustou svých těl zasněžené pláně jižních okrajů zrádných Augustovských lesů.

Za tmy se soustředily zbytky útočících jednotek XX. sboru. Pluky měly jen 200 až 300 lidí, jeden pluk 27. pěší divise měl jich jen 100, jeden pluk 29. pěší divise dokonce jen 30 lidí. Vojsko mělo hlad, všechny zásoby byly již dávno sněděny, ranění snášeni do lesa umírali, ježto nebylo ani léků ani obvazů. Byl to počátek konečné agonie.

20. února nastává v prostoru včerejšího zápasu klid, vyjma ně-

mecké dělostřelectvo, které celý den střílelo na jižní okraje Augustovských lesů. Ustupující zadní voje stáhly se ke Gruszkám, nepřítel byl hlášen už i v Rudavce a v Rubcovu. Svíral se již druhý kruh Němců. Šlo jen o několik málo hodin, aby osud XX. sboru byl definitivně zpečetěn.

Gen. Bulgakov na návrh jednoho z velitelů divisi rozhodl se zkusit ještě naposledy štěstí a v noci na den 21. února probít se přes Mlynek ke Grodnu.

Úmysl dobrý, avšak provedení se situací úplně přičilo.

V 19 hodin vydává svým podřízeným jednotkám poslední operační rozkaz, jehož obsah pro zajímavost uvádím:

„Rozkaz XX. sboru. 7. února 1915,¹⁾ 7 hodin večer.

Nařizují:

Dnes ve 12 hodin v noci na 8. února všem částem svěřeného mi sboru zaujmouti východiště k průlomu k pevnosti Grodno ze směru od dvorce Mlynek na Kurjanki a dále po silnici ke Grodnu.

Provedení tohoto průlomu:

1. Z a d n í v o j: plukovník Drejer (5 rot 110. pluku, 2 prapory 112. pluku, 2 prapory 210. pluku s přiděleným dělostřelectvem) zdržují nepřítele ze severu od Rudavky a severozápadu od Gruszkí, dokud záď proudu nepřekročí most u dvora Mlynek.

2. P ř e d v o j: gen. major Čížov (113., 114., 115. pluk) čelem proudu přejde přes most u dvora Mlynek ve 12 hodin (v noci) a pak jde přes Žabickie, Kurjanki a dále podél silnice ke Grodnu.

3. V a l n ý v o j: části 27. pěší divise pod velením plk. Bělolipického; části 53. pěší divise a 116. pluk pod velením gen. Cholmsena. Dělostřelectvo pod velením gen. Folimonova postupuje na zádi proudu pod ochranou části 212. pluku (2 roty z předních stráží). Dělostřelecké parky se střelivem postupují za dělostřelectvem.

Velitelství sboru bude u valného voje.

4. Muniční káry, zdravotnické vozy a kuchyně jedou za parky.

5. Dělostřelectvo omotá kola slamou, aby nebylo hluku. Úplný klid, žádné ohně a kouření jsou podmínkou úspěchu.

6. Všechny jiné trény a vozy zanechatí v lese.

7. Valný voj postupuje za samým předvojem; všechny vzdálenosti zkrátiti.

8. Kulometry během postupu musí býti úplně pohotovы k boji. Při setkání s nepřítelem útočiti bez střelby a křiku „Úrá“.

Tento rozkaz byl osobně diktován velitelem sboru v stanu na rychlo postaveném v lese jižně od Lipin, a když jej gen. Bulgakov končil, rozpoutal se za tmy jižně od Lipin boj s postupující německou péchotou, takže se velitelství sboru musilo přemísťovati, čímž se stalo, že výše citovaný rozkaz nebyl všem velitelům dodán.

Jak je z rozkazu viděti, šlo opět o postup celým sborem v jednom proudu, který třebaže některé jeho pluky měly velmi nepatrné početní stavy, byl přece ještě na 6—7000 bodáků silný a měl nepoměrný počet dělostřelectva (kolem 150 děl), takže byl tak dlouhý, že o nějakém řízení, zvláště za tak choulostivé situace a mimo to v noci, nemohlo býti vůbec ani řeči. (Jen dělostřelectvo a parky tvořily proud 10 km dlouhý.)

Ježto se přechod přes řeku měl dít jen po jednom mostě, nastal již při zahájení přepravy u mostu neuvěřitelný zmatek. Nikdo přechod neřídil, jednotky se pomíchaly, velení nebylo.

¹⁾ Podle ruského kalendáře.

Je nápadné, že velitel sboru vůbec ignoroval přítomné tři velitele divisí (gen. por. Džonsóna, Rosenšilda-Paulína a gen. por. Fedorova) a jejich štáby, svěřiv velení jednotlivých složek ustupujícího proudu velitelům brigád, ba dokonce i pluku (plk. Bělolipěckij).

Nyní bylo již těžko tímto způsobem, t. j. desorganizovanou masou, roztrhnouti pevnou německou frontu, když minulých nocí, k tomuto účelu daleko vhodnějších, nebylo vůbec využito.

Všechny tyto okolnosti neskýtaly ani nejmenší naděje na kladný výsledek projektovaného pokusu.

Ve 24. hod. zahájil předvoj svůj postup, avšak po přechodu řeky nezamířil na Žabickie, jak bylo nařízeno velitelem sboru, nýbrž ihned odbočil na Bartniki. Takřka záračně, nepozorován nepřítelem a využívaje terénních úkrytů, dospěl ještě za tmy na silnici západně od Sopockina a po celodenním postupu 21. února a po menších bojích (prostor jižně od silnice Sopockin—Lipsk byl nepřítelem slabě obsazen) dosáhl konečně v noci na 22. února šťastně Grodna. Valný voj, který hned, jak překročil řeku, ztratil spojení s předvojem, postupoval, jak bylo rozkazem nařízeno, na Žabickie.

Tam narazil na silnou nepřátelskou posici, pokusil se o její proražení, avšak odpor nepřítele byl tak dokonalý, že byl donucen se zastaviti přímo před jeho opevněním, kde zůstal až do rána. —

Mezitím části 76. zál. německé divise dosáhly už Rubcova a přibližovaly se kolem 9. hodiny 21. února ke dvoru Mlynek ze severu, kde očekávaly svůj osud zbytky XX. ruského sboru.

Avšak spousta ruského dělostřelectva, které bylo nahromaděno v údolí řeky Volkuszek blízko místa přepravy, zahájilo zbývajícím střelivem poslední boj jak ve směru západním na Rubcovo, severním na Gruszkí, tak i východním na Volkusz, jež rovněž bylo již v rukou německé pěchoty. Zde se odehrávaly přímo fantastické scény zoufalého boje mezi německou pěchotou, ženoucí se v zástupech a v liniích přímo pod spousty střel dělových hlavní, bez ohledu na strašlivé ztráty a bezúčelnost tohoto útoku na nepřítele beztoho již sevřeného.

To nebyl již pravidelný boj, nýbrž spíše jatky, při nichž jako by se tisíce lidí dávalo porážeti.

V poledních hodinách byl tento poslední odpor přemožen.

Okolí dvoru Mlynek svědčilo jen o bezpříkladném zápasu velkých hrdinů, jejichž mrtvoly tvořily u spousty rozbitých a roztrhaných děl příšerné hromady. — Kolem 12. hodiny 22. února 1915 vydechl XX. armádní ruský sbor naposled. — Gen. Bulgakov se svým štábem a veliteli divisí (celkem 11 generálů) byl v téže době zajat v samé blízkosti dvoru Mlynek.

XX. armádní sbor svou neohrožeností a vytrvalostí ponenáhlu upoutal na sebe Hindenburgovu obchvatnou masu, téměř dvě německé armády, které majíce za úkol zničiti celou armádu Siversovu, daly se zlákatí jedním slabým sborem, který je zaměštnával tak dlouho, až se ruská proražená fronta znova pevně zachytila a byla již zase s to klásti nepříteli nový odpor na nových posicích.

Tím se stalo, že strašlivý Hindenburgův přízrak, hrozící katastrofou celé ruské sestavě, byl šťastně zažehnan a Německo přišlo o nové velké vítězství, jež již vyhlašovalo do celého světa — ovšem předčasně.

Známa bitva u Tannenberku dává nám jiný podobný příklad, že téměř nedotčené dva ruské armádní sbory (XIII. a XV.), střed armády gen. Samsonova byly také obklíčeny nepřítelem a jejich gros bylo zatlačeno do zalesněného prostoru u Grünfliess. — Bez ohledu na to, že směr jihovýchodní byl dosud volný, že celková situace a stav vojsk byl

mnohem lepší než u XX. sboru v Augustovských lesích a že se nepřítel, proti ruskému pravému křídlu (XVII. Mackensenův sbor) roztažený na ohromném prostranství, choval spíše pasivně v obavě před různými překvapeními, vzdali se oba velitelé sboru 29. srpna Němcům, odevzdávající jim na milost a nemilost 100.000 zdravých, ozbrojených a boje schopných ruských vojáků, příslušníků nejlepších aktivních divíí.

Opačným příkladem zase je činnost XXV. německého armádního sboru v bitvě u Lodže, kdy se tento sbor, Rusy úplně obklíčený nevzdává, nýbrž ve dnech 23. až 24. listopadu 1914 s ohromnými obětmi proráží ruskou frontu v prostoru Galkuvek, odráží prudké protiútoky ruských záloh a konečně s několika tisíci fysicky a morálně vyčerpaných vojáků uniká zajetí.

Slova velkého Napoleona: „Není špatných vojáků, jsou jen špatní generálové“ mají a budou mít vždy hluboký smysl.

Vše záleží na velitelích, obzvláště v napjatých situacích a momentech kritických, kdy velitelé mohou plně projevit své velitelské umění a s pevným rozhodnutím vítězit nebo umírat, nikdy však podléhat. — Vzdáti se s bílým praporem v ruce, odhoditi zbraň při pouhém domnění, že každý odpor bude marný, je největším přestupkem, kterého se nikdy nesmí velitel dopustiti. Obklíčení je pojem vždy velmi problematický. Obklíčující soupeř je téměř pravidelně početně slabší než obklíčený, ježto druhý jsa v centrálním postavení může výhodně využití vnitřních linií a podniknouti kompaktní úder v kterémkoli směru proti obyčejně široce rozloženým nepřátelským vojskům.

V takových situacích třeba však vždy mít na zřeteli i morální psychologický stav soupeřících vojsk, jehož plus bývá obyčejně na straně okamžitě vítězících. A to je ta nejzávažnější okolnost, kterou nesmí přehlédnouti velitelský sbor, a musí se snažiti hlavně v kritických okamžicích udržeti byt i nejposlednějšími a nejunějnějšími prostředky ducha svých podřízených pro poslední akce k průlomů mezi řadami nepřítelů.

V takových kritických situacích ztrácejí vojáci zvláště hlavu, odevzdávají své osudy úplně do rukou velitele a jako malé děti toužebně mu hledíce do očí vidí jen v něm svou spásu, svou záchranu. Zpozorují-li však jeho bezradnost, klesnutí ducha nebo nerozhodnost, ztratí rázem veškeru důvěru a pak nastane překotná demoralisace a konečně celková zkáza.

Nelze říci, že by velitelský sbor XX. armádního sboru s gen. Bulgakovem v čele nebyl projevoval potřebného úsilí, aby se dostal konečně z nepřátelského obklíčení. — Myslím, že soud dějin jej s tohoto hlediska osvobodí. Nelze však tak tvrditi o taktickém vedení jak celého sboru, tak i jednotlivých jeho složek, jež neodpovídalo ani celkové ani místní situaci. Ústupový manévř měl býti proveden velmi promyšleně v širokém prostoru s využitím všech možných komunikací, pod ochranou spolehlivých zadních vojáků, jež se neměly pouštět do rozhodných akcí a měly jen nutiti nepřítel k omezování jeho útočného ducha. Ústup v jednom proudu a zbytečné zdržování se na místě hlavních sil v době ariergardních bojů jsou nejtěžší chyby, kterých se dopouštělo velitelství sboru. —

V.

21. února, několik hodin, před úplnou záhubou zbytku XX. arm. sboru, podniká velitel 10. armády s III. sib., XXVI. arm. sborem a dvěma novými sbory (XV. a II.), kterými byla 10. armáda zesílena, pokus-

nou ofensivu od Grodna a Sokolky ve směru Augustovských lesů k záchrane XX. sboru tak macešsky všemi opuštěného.

Útočící vojska narážejí však již všude na organisovaný odpor dvou sborů 10. německé armády, které jsouce ve výhodných pozicích, zastavují veškeré útočné podniky Rusů a donucují je v svých útocích na celé frontě přestat.

Zájem Hindenburgův se nyní soustřeďuje na pravý břeh Visly, odkud bylo neustále hlášeno koncentrování značných nepřátelských sil, silně již ohrožujících velmi nepatrné krycí prvky Němců, chránících směry na Mlavu a Toruň.

Proto pospíchá Hindenburg s přeskupením svých vojsk jsoucích mezi Němenem a Vislou, ponechávaje na řece Bobru necelé dva sbory s jezdeckým k obraně dosažených prostorů mezi Osovcem a Grodnem. — Většinu svých sil odesílá do prostoru proti Narevu. — Tam již 23. února dochází téměř na celé frontě koncentrujících se devíti ruských armádních sborů (I., V., XIX., XXVII. armádní, I., II. a IV. sibiřský a III. kavkazský sbor) k prudkým bojům hlavně v prostoru Prasnyš—Krasnosielec (viz náčrt 1), nyní však s nemalým úspěchem pro stranu ruskou. —

Koncem února začíná na celé frontě od Grodna až k Plocku všeobecný ústup Němců k státním hranicím a tři ruské armády severozápadní fronty zahajují znovu společnou ofensivu do Vých. Pruska. —

Avšak 29. února zasílá gen. Januškievič, náčelník štábu vrchního velitelství tuto pozoruhodnou direktivu gen. Ruzskému:

„Jeho výsost, vzhledem k stavu vlastních armád a prostředků, považuje za nemožné obnovení ofensivy do Vých. Pruska a překročení státních hranic, kde se naše vojsko může ocitnouti znova v nevýhodě vzhledem k pruským železničním drahám.“ Jeho výsost je toho názoru, že úloha vojsk severozápadní fronty musí býti omezena na místní krátké akce s pronásledováním jen k hranicím, kde armády severozápadní fronty mají zaujmouti vhodné postavení k aktivní obraně Němenu, Bobru a Narevu...“

Tyto místní akce nařízené vrchním velitelem Nikolajem Nikolajevičem trvají celý měsíc března, mezitím, co v ruské „stavce“ uzrává nová myšlenka, a to využitím pádu Přemyšlu hledati konečné rozhodnutí na frontě jihozápadní proti Rakousku-Uhersku. Předpokládalo se levým křídlem jihozápadní fronty (gen. Ivanov) obejítí linii Krakov—Vratislav—Poznaň z jihu a táhnouti přímo na Berlín. — Avšak zatím co se konaly teoretické přípravy ruského velení, zahajují Němci svou novou ofensivu průlomem u Gorlice a tím veškeré ruské úmysly a plány musily býti odsunuty do tak málo slibujícího budoucna. —

* * *

Při závěru pojednání o Hindenburgově zimní ofensivě ve Vých. Prusku a o porážce 10. ruské armády je třeba se zmíniti o nedopatřeních velitelství této ruské armády, které především má podstatnou vinu na novém neúspěchu Ruska na začátku roku 1915.

Nelze popřít, že fronta přidělená armádě, t. j. jejím 11 pěším divísím, byla příliš dlouhá a že bylo skutečně potřebí velkého důmyslu k jejímu udržení. Přes to však nedávalo to práva přehlížeti tu důležitou okolnost, že 10. armáda byla na křídle celé ruské válečné sestavy, v nepřátelském území, které co do obrany bylo už v míru úplně zmi-

*) Skvělá železniční síť, která byla Němci za dlouho před válkou ve Východním Prusku vybudována, je znázorněna na náčrtu 2, aby ji bylo možno přirovnati k ruské železniční síti.

tarisováno, a spokojiti se obyčejným ostrahovým rozpořádáním celé armády bez nejnemnějších záloh na křídle. — Přehlížela se ještě druhá okolnost — zajistiti svá křídla, zvláště pravé, které bylo úplně ve vzduchu, jednotkami spolehlivějšími, než byl III. armádní sbor, který měl dvě záložní divise bojové kvality ne právě nejlepší. Patřil tam určitě sousední XX. arm. sbor, který, jak jsme viděli, nebyl tak choulostivý, a snad by byl dovedl upoutati obchvatnou Eichhornovu skupinu a tím zabrániti tak snadnému vniknutí Němců mezi dva ruské armádní sbory.

Všeobecné nepochopení situace, nedůvěra k hlášením podřízených, podceňování nepřátelských sil, bezradnost a nečinnost velitelství armády během celého průběhu německé ofensivy je příliš zřejmá. — Gen. Epančin, velitel III. armádního sboru, hlásil včas zjištěné nové sbory obcházející křídlo armády, avšak gen. Sivers byl osobně přesvědčen, že nepřítel má v úmyslu napadnouti jeho levé křídlo, jak se to již jednou Hindenburgovi podařilo proti 1. armádě gen. Rennenkampfa v září 1914, a proto veškerou nepřátelskou činnost na severu považoval jen za demonstraci. To bylo též příčinou toho, že když III. armádní sbor byl poražen a jeho zbytky ustupovaly směrem ke Kovnu, ponechává gen. Sivers svůj další sbor na pravém křídle po celé dva dny 9. a 10. února na místě a tím umožňuje nepříteli uskutečniti jeho hluboký obchvatný manévř.

Všeobecný ústup, později nařízený, nemohl již býti proveden tak, jak si to představovalo velitelství armády, protože nepřítel již přerušil komunikace se zápolím téměř dvou severních sborů, a gen. Sivers bez zřetele na to, ačkoli musil býti dobře informován, vydává různé rozkazy pro boj a ústup, které jako nemožné byly podřízenými ignorovány.

Zaráží také i pasivnost jezdeckta přiděleného armádě k ochraně křídla, které se po ústupu s III. arm. sborem spokojuje obranou různých předmostí a mostů jižně od Kovna, místo aby účinně zasáhlo do boku nepřítele, obklíčujícího křídlo vlastní armády, anebo tohoto nepřítele aspoň poutalo a zdržovalo v jeho docela beztravném postupu.

Velitelství severozápadní fronty po celou dobu nerovného zápasu svého pravého křídla proti nepřátelské přesile chovalo se úplně nečinně a nepodniklo k podpoře své armády na pravém křídle pranic. Situace 10. armády spěla během posledních dní ústupu k plné katastrofě, jež mohla způsobiti zhroucení celé ruské fronty na západním břehu Visly, kdyby se německé velení nebylo ukvapilo a nedalo zlákat i Augustovskými lesy, hledáním především živé nepřátelské síly.

Tu se opakovala táž nečinnost jedné armády, kdežto druhá spěla k porážce, jako tomu bylo i v bitvě u Tannenberku (Rennenkampf—Samsonov). — Odůvodniti to lze jen strachem, jímajícím osobu velitele severozápadní fronty před nějakými manévry do boku a zad nepřítele operujícího ve Vých. Prusku. Gen. Ruzskij, obává se podnikavosti a manévrovací schopnosti Němců, jejich rozsáhlých železnic a množství komunikací, jakož i těžkých terénních podmínek Vých. Pruska připouštěl jen čelní akce, které ho spíše zajišťovaly před různými překvapeními.

Záříjová ofensiva 10. a 1. ruské armády byla vedena podle přímého rozkazu gen. Ruzského jen frontálně, čímž lze i odůvodniti jednak ohromné ztráty na lidech, jednak i její nezdar přes to, že německé krycí prvky na hranicích byly tehdy daleko slabší. Gen. Žilinskij, předchůdce Ruzského, zbavený velitelství fronty za neúspěchy na

začátku války, dopustil se veliké chyby tím, že neposlal včas a správným směrem 1. armádu gen. Rennenkampfa do týlu Němců v boji o osud 2. ruské armády. Neučinil tak, poněvadž přesně nevěděl, kde 2. armáda v skutečnosti je a bál se proto dirigovati Rennenkampfa do prázdna, aby nepadl do nastrojené německé léčky.

Situace gen. Ruzského v tomto obdobném případě byla mnohem příznivější, ježto o průběhu bitvy na frontě vlastní 10. armády byl neustále informován a mohl s nečinně stojící 12. armádou gen. Pléve zasáhnouti do boku 8. německé armády, postupující od Johannisburku, alespoň demonstrativně, aby se severní křídlo Hindenburgovy sestavy nemohlo tak volně pohybovati k Němenu. Tato těžkopádnost odpovědných ruských velitelů byla asi Němci správně vystižena a snad jejich velké operace byly založeny na této negativní stránce ruského velení.

Velký německý generální štáb počítal před válkou s touto vlastností svých budoucích odpůrců, což je charakteristicky vyličeeno gen. Kuhlem v jeho díle „Der Deutsche Generalstab in Vorbereitung und Durchführung des Weltkrieges“, jenž mezi jiným uvádí: „Německé velení může při střetnutí s Rusy prováděti takové manévry, jaké by si nemohlo dovoliti při operacích proti nepříteli rovnocennému.“

Těmito slovy resumoval velký německý generální štáb svůj posudek o ruské armádě v roce 1913.

Koncem března podává gen. Ruzskij žádost o zproštění tak odpovědné funkce, ježto jeho zdravotní a i duševní stav vyžadovaly delšího klidu.

30. března přejímá severozápadní frontu gen. Alexějev, který byl v krátké osmiměsíční době již třetím velitelem na tak vyznačeném místě, jakým byla tato skupina ruských armád.

Gen. Hindenburg byl za nové osvobození Východního Pruska a za vítězství nad Rusy v Augustovských lesích jmenován polním maršálem Německa.

Tolik jako doslov k pojednání o krvavé válečné epizodě ze světové války 1914—1918, která se řadí k bitvám většího měřítká, t. j. k operacím strategického významu.

Prameny:

1. Kamenskij M. Giběl XX korpusa 8/21 fevrala 1915. Petěrburg 1921.
2. Die Winterschlacht in den Masuren. Nach amtlichen Quellen, hrsgg. im Auftrage des Großen Generalstabes. Heft 20. b. d.
3. Hindenburg v. Generalfeldm. Aus meinem Leben. Leipzig 1922.
4. Rosenšild-Paulin gen. v. Giběl XX. korpusa v Augustovských lesach v fevralě 1915. Vojennyj sbornik 5. Bělehrad 1924.
5. Kuhl v. gen. Der deutsche Generalstab in Vorbereitung und Durchführung des Weltkrieges. Berlin 1920.
6. Něзнамов А. Стратѣгическij очерк mirovoj vojny. Část 3. Jzdaniye V. V. R. S. Moskva 1922.
7. Niemann H. Hindenburgs Winterschlacht in Masuren. Vom 7.—15. Feber 1915. Berlin 1916.
8. Vacetis J. Стратѣгическij очерк. Jzdaniye V. V. R. S. Moskva 1923.
9. Bernhardt v. Deutschlands Heldenkampf 1914—1918. München 1922.